

Т. 27, 1953 – С. 5. 5. Памятники позднего античного ораторского и эпистолярного искусства – М., 1964. – С. 11. 6. Гёте И.В. Об искусстве. – М., 1936. – С. 328–329. 7. Каган М.С. Морфология искусства. – Л., 1972. – С. 21. 8. Толстой Л.Н. Соч. В 12 т. – Т. 10. М., 1963. – С. 537.

*Черкашин А.І.
м. Харків, Україна*

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ І ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Актуальність дослідження обумовлена зростаючими вимогами до професійної підготовки майбутніх правоохоронців у вищих навчальних закладах МВС України. Найважливішою умовою для досягнення успіху формування особистості правоохоронців завдяки комплексу потенційних можливостей навчально-виховного процесу у ВНЗ МВС України є, як показують сучасні дослідження та практичний досвід науково-педагогічного складу міліцейських вишів, глибокі професійні знання і врахування індивідуально-вікових особливостей курсантів як суб'єктів психолого-педагогічного впливу.

Вікові особливості молоді як комплекс фізичних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних властивостей, притаманних більшості осіб цієї соціально-демографічної групи досліджували такі вчені, як Б. Ананьєв, О. Бекас, О. Бондаренко, О. Винославська, О. Гайворонська, М. Гамезо, І. Кон, Ю. Кулюткін, Л. Орлова, Я. Петров, А. Петровський, Є. Рибалко, Ю. Самарин, О. Степанова, І. Філіна та ін. Предметом їх дослідження були в першу чергу психологічні процеси людини, характерні для даного періоду вікової періодизації, які визначають та впливають на ефективність провідних видів діяльності молоді, її соціалізацію, міжособистісну взаємодію її представників тощо.

Разом з тим, на нашу думку, сьогодні недостатньо уваги приділяється специфічним особливостям покоління молоді на рубежі ХХ-ХХІ століть, стану сформованості особистісних якостей у домінуючій більшості її представників під впливом досягнень науково-технічного прогресу, оригінальних історичних умов сьогодення (економічних, соціально-культурних, політичних та екологічних факторів і процесів, які відбуваються в Україні та у світі, тощо). Зрозуміло, що при порівнянні, наприклад, систем особистісних цінностей молоді початку ХХ і ХХІ століть вони суттєво відрізнятимуться між собою. А це, в свою чергу, визначає різне ставлення молодих людей до навколишньої дійсності, трудової діяльності, навчання, організації власного життя тощо.

Відповідно, метою статті було визначено дослідження динаміки соціально-психологічних і індивідуальних якостей курсантів ВНЗ МВС України. Загальновідомо, що у психологічній роботі з людьми потрібно приділяти значну увагу вивченню їх якостей, індивідуальних властивостей, рис та особливостей. Щоб успішно діяти з певними шансами на психолого–педагогічний успіх, офіцеру-вихователю потрібно знати той об'єкт (курсантів), на який належить впливати. Розвиваючи це теоретико-методологічне положення, сучасна психологічна наука особливу увагу звертає на необхідність планування та здійснення виховної роботи з врахуванням особливостей сучасної курсантської молоді, фахової спрямованості навчання, рівня особистісного розвитку, життєвого досвіду та соціального статусу у колективі навчальної групи. Педагоги-практики відзначають, що з молоддю не можна працювати так, як з людьми більш старшого віку. З курсантською молоддю, яка навчається професії, потрібно працювати інакше, ніж з робітничою. Саме у роботі з молоддю дорослими (батьками, викладачами, керівниками курсантських підрозділів тощо) найчастіше допускаються певні психолого-педагогічні помилки.

Об'єктом виховного впливу у ВНЗ МВС України є курсанти, яких варто розглядати як особливу соціальну групу сучасної молоді. Характеризуючи соціально-психологічний портрет особистості правоохоронця як об'єкта психолого-педагогічного впливу у ВНЗ МВС України, важливо мати на увазі наступне [3, С. 147].

По-перше, курсанти ВНЗ МВС України є носіями всіх тих загальних рис, які характерні для сучасної людини гуманного суспільства. В ході демократичних перетворень у країні молода людина стає головною фігурою цих соціально-політичних перетворень. Соціальні риси особистості виступають основою для формування майбутнього фахівця, є такими, що визначають її духовний світ, поведінку та діяльність курсантів впродовж їх навчання у міліцейському виші.

По-друге, на формування соціально-психологічного образу курсантів в значній мірі має сприятливу дію характер служби та навчання. Для юнака чи дівчини служба в ОВС України є школою життя і морального загартування, в процесі якого у них активно продовжують формуватися загальнолюдські цінності, переконання, погляди на життя, складається характер і соціальна зрілість особистості в цілому. Своїм призначенням, змістом, громадською значущістю, правовою регламентацією, комплексом оновлених матеріальних, технічних, організаційних та соціально-психологічних чинників процес виховання у ВНЗ МВС України загартовує молодих людей соціально, політично, морально та фізично.

По-третє, існують ряд особливостей у курсантів залежно від курсу (року навчання), набутого індивідуального соціального досвіду, сімей-

ного стану, рівня вихованості, попередньої здобутої освіти, фізичного розвитку, впливу курсантських колективів та інших чинників. Ці особливості знаходяться в складній діалектичній єдності і взаємозв'язку, виступають комплексно.

На основі проведеного аналізу літературних джерел та інтернет-ресурсів серед особливостей сучасного покоління молоді, яка навчається у ВНЗ МВС України, науково-педагогічному складу міліцейського вишу необхідно вміти враховувати наступні їх особистісні характеристики: 1) нетерплячість – результатів вони прагнуть негайних; 2) адаптивність – вони швидко реагують на найменші зміни; 3) інноваційність – вони завжди в пошуку більш швидкого, ефективного та зручного способу виконання завдання; 4) ефективність – спроможні досягти максимальних результатів за мінімальний час та з мінімальними зусиллями; 5) життєрадісність – охоче вчаться долати труднощі; 6) експресивність – свої думки вони висловлюють прямо, сміливо й голосно; 7) відстороненість – у стандартних і звичних процесах вони не зацікавлені, «хрестові походи» за ідеї та принципи їх смішать: «міленіуми» – не борці, вони прагнуть створювати, а не руйнувати; 8) скептичність – вони не вірять автоматично тому, що чують або читають; 9) неповажність – вони впевнені, що всі мають їх поважати, а от на їхню повагу потрібно ще заслужити.

Розглянемо специфічні характерні соціально-психологічні особливості курсантів ВНЗ МВС України як представників сучасного покоління молоді, на формування особистості яких впливають встановлені відомчі настанови та вимоги службово-професійної діяльності правоохоронця.

Передусім в духовному образі курсантів відображується вплив сучасних перетворень, які відбуваються у всіх сферах життя суспільства. Сім'я, школа, виробничий колектив, вся система політичної (ідеологічної) роботи держави і громадських організацій формують у них загальні для більшості населення держави риси: високу свідомість, відданість служінню Батьківщині і Президентові України, почуття обов'язку та відповідальності, високі моральні якості.

У юнацькому віці неминучі підвищений інтерес до питань взаємовідносин статей, прагнення до знайомства з представниками протилежної статі. Почуття дружби та любові молодими людьми глибоко і гостро переживаються. Ось чому навіть незначні негаразди у стосунках з представником протилежної статі можуть зробити сильний вплив на психічний стан курсанта, відобразитися на результатах його навчання та несення служби. На старших курсах певна частина курсантів одружується, створює сім'ю.

Все це зобов'язує безпосередніх керівників курсантських підрозділів, науково-педагогічний склад ВНЗ МВС України спрямовувати інтерес підлеглих з питань любові і взаємовідносин статей шляхом вихо-

вання у них почуття серйозного, відповідального ставлення до сімейного життя. Це особливо важливо, коли у сучасній відеопродукції має місце пропаганда сексу, порнографії, насильства, особливо у зарубіжних фільмах. У плані статевого (сексуального) виховання курсантів позитивно зарекомендували себе освітньо-виховні лекції, диспути та бесіди на морально-етичні теми, зустрічі з психологами, сексопатологами, діячами літератури і мистецтва, медичними працівниками. Необхідно для курсантів періодично організовувати молодіжні вечори, дискотеки, де вони можуть познайомитися з представниками протилежної статі із інших (наприклад, цивільних) навчальних закладів[1, с. 13].

На кожному курсі навчання вирішуються різні за своєю складністю навчальні, службові та виховні завдання. Для цього необхідно чітко за роками навчання уявляти особливості курсантів, які характеризують найбільш загальні риси їх професійно-морального становлення на цьому етапі розвитку. Врахування загального і особливого у вихованні курсантів надає цій роботі конкретності, цілеспрямованості, сприяє підвищенню її якості та дієвості.

Розглянемо особливості курсантів кожного курсу навчання та їх вплив на зміст і методику психолого-педагогічного впливу.

Перший курс є практично для всіх курсантів найскладнішим і найважчим періодом навчання та проходження служби. Пояснюється це тим, що на цьому курсі юнак остаточно визначається з обраним шляхом здобуття професії правоохоронця, проводить важливу для себе перевірку індивідуальних сил та здібностей, волі та характеру. Курсанти вперше у своєму житті зустрічаються зі значними труднощами – новою обстановкою міліцейського навчального закладу, який знаходиться на значній відстані від регіону їх проживання, підвищеними вимогами до навчання порівняно і ЗОШ та необхідністю врахування особливостей спільного проживання зі своїми теперішніми товаришами (незнайомими до цього часу людьми), з невідомими їм раніше умовами життєдіяльності ВНЗ МВС України.

Роботу з курсантами першого курсу офіцери-вихователі спрямовують на прискорення їх адаптації до умов навчання та служби у міліцейському виші, на формування у них позитивних звичок поведінки та необхідних установок. Від керівників курсантських підрозділів, науково-педагогічного складу в цьому плані вимагається надання допомоги правоохоронцям у виробленні навичок та умінь, необхідних для навчання у відомчому навчальному закладі зі статутним розпорядком дня, в оволодінні навчальними дисциплінами. Необхідно сформувати у курсантів навички та уміння слухати лекції, правильно їх конспектувати, самостійно вивчати рекомендовану літературу, готуватися до практичних занять, семінарів, складання підсумкових модульних контролів (заліків та екзаменів).

Курсанти другого курсу навчання вже мають певний досвід навчання у ВНЗ МВС України та несення служби. Перший рік навчання дає багато чого з точки зору всебічного розвитку особистості: придбані необхідні навички навчання згідно встановлених вимог навчального закладу, отримані певні знання з багатьох дисциплін, закінчився період адаптації до життя у ВНЗ МВС України, курсанти стали впевнено керуватися вимогами Присяги працівника ОВС і відомчих (військових) статутів з питань несення служби та професійного навчання, дотримання службової дисципліни, зміцнилися моральні погляди курсантів, розширився їх світогляд, загартувалися воля і характер, стали наочними перші результати роботи з формування службово-професійних якостей. Курсанти загартувалися й фізично, покращилась їх стройова виправка.

Третій курс навчання – вже старший курс. У духовному розвитку і професійній підготовці, у світогляді, поглядах та поведінці курсантів відбуваються значні якісні зміни. Працівниками ОВС чітко усвідомлюється мета навчання – продовжувати свою фахову підготовку у ВНЗ МВС України, всебічно готувати себе до діяльності працівника ОВС. Курсанти в змозі самостійно вирішувати багато питань свого життя і діяльності курсантського колективу. На третьому році навчання значно більшою мірою простежуються успіхи та недоліки кожного курсанта чи курсантського колективу у навчанні, службі, у формуванні професійних якостей. Працівниками ОВС засвоєний великий обсяг знань з різних профільних та спеціальних предметів. Повнішим та змістовнішим став їх науковий світогляд, зміцнилася життєва позиція, сформувалися багато службово-професійних навичок і умінь. Судження курсантів стають глибшими та змістовнішими, з багатьох питань суспільно-громадського життя знання переросли в міцні переконання.

Курсантські колективи третього року навчання характеризуються високим ступенем згуртованості. У них складаються міцні дружні взаємини на здоровій моральній основі, в колективі панують та діють позитивні традиції, що є предметом особливої гордості. Громадська думка колективу стає багато в чому основним регулятором поведінки курсантів, позитивно впливає на навчання і службу. У курсантських колективах третього курсу переважає піднесений робочий настрій, здоровий гумор, суперництво між підрозділами із питань навчання, служби, спорту, культурно-масової роботи. Чітко визначається роль і місце в колективі кожної мікрогрупи, її лідерів. Практика виховання курсантів у міліцейському виші показує, що правильно чинять ті керівники курсантських підрозділів, які перед застосуванням заходів психолого-педагогічного впливу до курсанта, що провинився, радяться з молодшим начальницьким складом, активом, всім колективом

навчальної групи, зважають на їх думку. Всі позитивні моменти в діяльності колективу дозволяють командирам, науково-педагогічному складу активніше опиратися на нього у вихованні невстигаючих (недостатньо вихованих) курсантів.

Третій курс – якісно новий етап професійного навчання і виховання курсантів, який закладає фундамент компетентності правоохоронця із обраної спеціалізації, сприяє у процесі вивчення навчальних дисциплін творчому, комплексному та осмисленому використанню здобутих фахових знань як на практичних заняттях, так і в процесі проходження виробничої практики.

Офіцери-вихователі мають приділяти пильну увагу самовихованню правоохоронців. Спільно з курсантами вони визначають якості особистості, над розвитком яких слід працювати надалі, намічають конкретні шляхи, способи самовиховання, постійно здійснюють керівництво цим процесом, залучають до виховання працівників ОВС громадські організації ВНЗ МВС України, актив і весь науково-педагогічний колектив міліцейського вишу [2, С. 54].

Вивчення психології курсантських колективів четвертого курсу свідчить про послаблення внутрішньо колективних зв'язків внаслідок зростання кількості сімейних курсантів, орієнтацією на проходження служби за місцем комплектації. Але зате в житті і діяльності курсантів зростає роль і вплив мікрогруп. Одні мікрогрупи зміцнюються, інші розпадаються і створюються нові, змінюється характер взаємодій між ними.

В цілому, успіх у вихованні курсантів випускного курсу зумовлюватиметься демократичним стилем керівництва з властивим йому розвитком самодіяльності і вихованням відповідальності у працівників ОВС за свої дії та вчинки. Відповідно, опираючись на результати проведеного аналізу літературних джерел, можна стверджувати, що представники сучасного покоління молоді мають багато як позитивних якостей, так і негативних, які необхідно враховувати як обов'язкову умову при організації їх всебічного виховання у ВНЗ МВС України.

Список літератури: 1. Бандурка О.М. Основи педагогічної техніки : навч. посібник для магістрантів, аспірантів, докторантів та викладачів вищ. навч. закл. України / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. – Х. : Титул, 2006. – 176 с. 2. Бандурка О.М. Основи психології і педагогіки : підручник / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 335 с. 3. Вайда Т.С. Основи виховання працівників ОВС / Т.С. Вайда, А.І. Черкашин, В.В. Доценко : практичний посібник [Текст]. – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. – 318 с.